

BARÁTI KAPCSOLATOK HÁLÓZATÁBAN. MAGYAR ZSIDÓ BEVÁNDORLÓK ELSŐ ÉS MÁSODIK GENERÁCIÓJA BUENOS AIRESBEN: INTEGRÁCIÓS STRATÉGIÁK ÉS IDENTIFIKÁCIÓ

Kovács Nóra

BEVEZETÉS

Ebben a dolgozatban arra teszek kísérletet, hogy legalább egy kis részterületen pótoljam a Kárpát-medencén kívül élő magyar zsidó migránsokról és migránsközösségekről való ismeretek körül tátongó hiányt.¹ Egyes vélemények szerint ez a kérdés, a „Nyugaton” élő magyar zsidó közösségek kutatásának kérdése, irreleváns, hiszen e személyek és csoportok azonosságtudatában a befogadó országuk zsidó közösségéhez való kapcsolódás válik elsődleges identifikációs elemmé. Különösen Izrael állam létrehozása óta jelent meg a különféle földrajzi és kulturális térségekből származó zsidók közti kulturális különbségeket elmosó törekvés. Ennek ellenére, vagy éppen ezzel együtt, a bevándorlóországokban, például az USA-ban és Izraelben a zsidó közösségek kulturális életében tovább erősödnek e különbségek.² A nagy létszámú és eredetét tekintve igen heterogén argentinai zsidó közösségen belül például teljesen mást jelent német zsidónak lenni, mint lengyel vagy orosz származású zsidónak. Az argentinai bevándorlóközösségek kutatásában az alkalmazott módszertan és az elemzett anyag gazdagsága szempontjából is úttörő jelentőségű volt a zsidó közösségek, egyes speciális zsidó bevándorlókörök vizsgálata. Egy gerontológus-pszichológus terapeuta a Buenos Aires Belgrano városrészében élő, első generációs német zsidók csoportját kutatta.³ Egy antropológus-történész kutatópáros az Olaszországból 1938 és 1948 között érkezett zsidó bevándorlók élettörténeteit és argentinai beilleszkedésüket tárta fel.⁴ A kibocsátó ország erős identifikációs eleme és érték kategóriája az argentinai zsidó közösségeknek.⁵ Buenos Aires-i tereptapasztalataim azt mutatták, hogy ez bizonyos mértékig a magyar zsidó közösségre is érvényes.

A Buenos Airesben megismert, többségükben másodgenerációs magyar zsidó bevándorlók kapcsolatos megfigyelések és tapasztalatok szervesen kapcsolódó alfejezeteként illeszkednek doktori disszertációmnak az argenti-

¹ Az Argentína felé irányuló magyar zsidó migráció nagyságrendjével kapcsolatos kérdésekről lásd a második fejezetet.

² Papp 2002.

³ Schwarcz 1991.

⁴ Smolensky-Jarach 1999.

⁵ Vö. Avni 1991.

nai magyar közösségi életére irányuló témájába. Hangsúlyozni szeretném ugyanakkor, hogy a Buenos Aires-i kulturális antropológiai terepmunkának elsődlegesen nem azzal a szándékkal vágtam neki, hogy az ott élő magyar zsidó bevándorlók egyes generációit kutassam. Eredeti tervem szerint a Buenos Airesben még működő magyar bevándorlóintézményekre és az ezen intézmények életében kisebb-nagyobb rendszerességgel részt vevő személyekre kívántam összpontosítani a figyelmet. Kiinduló kérdésem az volt, hogy miért és hogyan maradnak meg, maradnak fenn generációkon keresztül a bevándorlóintézmények, és milyen módon válnak az etnikai identitás fontos kötőelemévé. Amint azt alább látni fogjuk, a Buenos Airesben élő magyar zsidó bevándorlók éppen az intézmények hiányából fakadó különbségek megjelenése miatt kínálnak jó lehetőséget az eltérő háttérű argentinai magyar bevándorlócsoportokkal való összehasonlításra.

Az észak-amerikai kontinens és Nyugat-Európa országaival ellentétben az Argentína felé irányuló magyar bevándorlás az 1960-as évekre gyakorlatilag leállt, sőt visszajára fordult, és a hatvanas években – főleg Észak-Amerika felé irányuló – elvándorlás, továbbvándorlás volt tapasztalható.⁶ Az ezt megelőző időszakban az argentinai magyar bevándorlás jellege hasonló volt az észak-amerikaihoz: a magyar migránsok a 20. század elejétől több hullámban érkeztek, és nagyon sokféle, egymástól kulturális, gazdasági, ideológiai hátterüket tekintve nagymértékben különböző csoportokat hoztak létre.

Térjünk azonban vissza a Buenos Aires-i terepmunka kezdeti szakaszához, és ahhoz, hogyan kerültem kapcsolatba e fejezetben idézett interjúalanyaimmal. Amikor a látogató a Buenos Aires-i magyar nagykövetségen az argentinai magyar élet, a működő magyar egyesületek felől tudakozódott 1998-ban, kapott egy példányt a *Dél-amerikai Magyar Hírlap*ból, az egyetlen magyar nyelvű, havi rendszerességgel megjelenő nyomtatott sajtótermékből, és némi biztatást, hogy keresse fel a Hungária Egyesületet, amelynek éttermében bárki vacsorázhat. Ezen a szalon indultam el, és kezdtem meg a kutatást. A Hungária Egyesület vonzáskörén belül a doktori disszertációban⁷ bemutatott, baráti és rokon szálak sűrű hálózatával átszőtt, aktív tagságát tekintve viszont viszonylag kis létszámú kör, zárt közösség intézményes életébe nyertem betekintést.⁸ E kör aktív tagsága második és harmadik generációs bevándorló, akik többségének erőteljesen antikommunista, illetve a két háború közti Magyarország hivatalos értékeivel azonosuló szülei, nagyszülei közvetlenül a második világ-

⁶ Az egyes magyar bevándorlóhullámok nagyságrendje, kompozíciója és az ezekkel kapcsolatos narratívák a második és a negyedik fejezetben szerepelnek.

⁷ Kovács Nóra: „Szállítható örökség.” *A magyar kulturális örökség elemei a közösségi és egyéni identitássteremtés folyamatában a Buenos Aires-i magyarok között (1999–2001)*. PhD-disszertáció. Benyújtva: ELTE, BTK, Európai Ethnológia Doktori Iskola, 2003. november.

⁸ E csoport magja – a közösségi eseményeken rendszeresen részt vevők alapján – legfeljebb két-háromszáz főből áll. E számról hosszan lehetne vitatkozni, mert nem feltétlenül mindenki számára egyértelmű, ki tekinthető idetartozónak, ide kell-e számítanunk az argentin rokonokat stb.

háború után hagyták el Magyarországot. Más bevándorló csoportok képviselői, a két háború közt érkezett ún. „régimagyarok”, a magyar zsidók és a vidéki magyar kolóniák leszármazottai csak elvétve jelentek meg a Hungária Egyesület rendezvényein.

A *Dél-amerikai Magyar Hírlap*, a fentebb említett magyar havilap utolsó oldalán feltüntetett argentinai magyar intézmények jegyzékében magyar zsidó klub, egyesület, templom nem szerepelt. Argentín ismerőseimtől korábban megtudtam azonban, hogy létezett, sőt a mai napig létezik egy AMZSE (azaz Argentinai Magyar-ajkú Zsidók Egyesülete) elnevezésű szervezet, tagságának soraiban azonban az utóbbi évtizedekben – nevével ellentétben – nincsenek magyar származásúak. Annak érdekében, hogy más magyar bevándorló csoportok képviselőit is elérhessem, argentin barátaimat kértem meg, amennyiben ismeretségi körükben magyarokról tudnak, segítsenek velük kapcsolatba lépni. Kaptam néhány telefonszámot, és az így fellelt személyek viszonyai mentén az argentinai magyar zsidó bevándorlók kapcsolathálózatának egy, a Hungária Egyesületből ismert körrel még véletlenül sem érintkező, új univerzuma nyílt meg előttem.

A továbbiakban az e körben megismert személyekkel folytatott beszélgetések alapján három témát érintek részletesebben. Először néhány szempont segítségével röviden jellemzem tizenhat beszélgetőpartneremet és az anyaggyűjtés körülményeit. Azt követően az argentinai magyar zsidóság intézményeinek helyzetét mutatom be, múltbeli és jelenlegi állapotát vetem össze. Végül áttekintek néhány olyan sajátosságot, amelyek a Buenos Airesbe a történelmi Magyarország területéről a két világháború között, illetve a második világháború után vándorolt zsidó származású személyek második generációját, etnikai kötődéseiket a gyűjtött anyag alapján jellemzik.

AZ INTERJÚALANYOK

Már előljáróban hangsúlyozni szeretném – ha az eddig elmondottakból nem lenne egyértelmű –, hogy itt nem egy reprezentatív mintavételen alapuló vizsgálat eredményeit mutatom be.⁹ Az interjúkat kisebb-nagyobb rendszerességgel egy kb. hároméves időszak alatt készítettem, 1999 és 2001 között.

Beszélgetőpartnereim 16-an voltak, nemek szerinti megoszlásukat tekintve megközelítőleg kétharmaduk nő, egyharmaduk férfi.

1. táblázat
Az interjúalanyok nemek szerint

Nő	10 személy
Férfi	6 személy

⁹ Ez egy következő kutatás feladata lehetne.

A 16-ból öten tartoztak a bevándorlók első generációjához, tizenegyen a második generációjához.

2. táblázat

Az interjúalanyok bevándorlógeneráció szerint

1. generáció	5 fő
2. generáció	11 fő

A 16 főből hat személy családja, illetve saját maga érkezett Argentínába a két világháború között, nyolcan jöttek a második világháború után, ketten pedig az 1950-es években.

3. táblázat

Az interjúalanyok az Argentínába érkezés időszaka szerint

Két háború között	6 fő
A második világháború után	8 fő
1950-es években	2 fő

Ami beszélgetőpartnereim életkorát illeti, a legfiatalabb közülük 53, a legidősebb 82 éves, átlagéletkoruk 63 év volt. Az életkort azért tartom fontosnak külön megemlíteni, mert terepmunkám egyik fontos tanulsága volt, hogy egy adott személy élete egyes szakaszaiban eltérő módon viszonyul etnikus gyökereihez, eltérő jelentőséget tulajdonít annak.¹⁰

Beszélgetőtársaim közel kétharmadával találkozásainkkor váltogattuk a magyart és a spanyolt, négyükkel csak spanyolul, két személlyel pedig mindig következetesen magyarul beszélgettünk, és általában adatközlőim döntése szabta meg, hogy mikor váltottunk egyik nyelvről a másikra.¹¹

4. táblázat

Az anyaggyűjtés nyelve interjúalanyonként

Magyar és spanyol	Spanyol	Magyar
10 személy	4 személy	2 személy

Átlagosan két és fél alkalommal találkoztam mindannyiukkal, voltak, akikkel csak egyszer, voltak, akikkel háromszor, négyszer, sőt ennél több alkalommal is. A helyszínek is elég változatosak voltak, eleinte többnyire kávézóknak, illetve a Buenos Aires-i Shoá Múzeumban találkoztunk, később pedig vagy én mentem látogatónak hozzájuk, vagy ők jöttek el hozzám. Többségük kezdettől fogva érintetteknek tűnt kutatásom témájában, és szívesen töltött időt azzal, hogy magyarul

¹⁰ Ezzel és a generativitással kapcsolatban lásd még az ötödik fejezet bevezetését.

¹¹ Vö. Kovács–Melegh 2000.

vonatkozású múltjáról és jelenéről, az ennek tulajdonított jelentőségről, többes kötődéseiről beszéljünk. Több esetben maguk kerestek meg azzal, hogy folytassuk a beszélgetést, amely többnyire erős érzelmi reakciókat váltott ki beszélgetőpartnereimből, és amelynek – úgy tűnt – egyfajta terápiás funkciója is volt.

Jellegetesen ismétlődött az a mód, ahogyan e csoport tagjait lazán egybefűző baráti kapcsolatháló újabb darabkái kirajzolódtak előttem. Legelső alkalommal felhívtam az argentin ismerősömtől kapott „magyar telefonszámot”, egy második generációs, 1945 után kisgyerekként érkezett hatvan év körüli hölgyet, akivel találkozót beszélünk meg. Mielőtt elbúcsúztunk, megkérdeztem, tudna-e ajánlani még valakit, akit meg lehetne interjúolni. Gondolkodott egy pillanatig, aztán emlékezetből felsorolt nyolc nevet és nyolc telefonszámot argentinai magyar ismeretségi köréből.

E csoport tagjai beszélgetéseink során rendszeresen a magyar zsidó származású személyekre utaltak magyarként. A továbbiakban ebben a fejezetben a *magyar magyar zsidót* jelent nemcsak az idézetekben, hanem az elemzés és a deskripció során is. Az interjúk kezdetén mindkettőnk által ismert, de kimondatlan tényként kezeltük interjúalanyaim zsidó származását. Terepmunkajegyzeteimet áttekintve több részletből, mozzanatokból következtethettem arra, hogy e csoport újabb tagjával készíthetek interjút. Az alább felsoroltak közül egyes esetekben egyszerre több is szerepet játszott. 1. Zsidó témával foglalkozó argentin kutatókon keresztül kerültem vele kapcsolatba. 2. Beszélgetőpartnerem már kezdeti telefonbeszélgetésünkön nyomatékosan hangsúlyozta, maga és családja soha nem járt az olivosi magyar klubban. 3. Adatközlőm családneve is több esetben bizonyult irányadónak e tekintetben.¹² 4. Ha az argentinai magyar intézményekre terelődött a beszélgetés, a nagyszámú magyar zsidót is tömörítő Törekvést, esetleg a „rég magyarok” leszármazottai esetében az Avellaneda-i Magyar Egyesületet, illetve az Argentínai Magyarajkú Zsidó Egyesület nevét említették. 5. A rokonság számbavételénél kiderült, hogy a „családot legyilkolták a háború alatt”. 6. Ritkábban első beszélgetésünk vége felé, gyakrabban második vagy harmadik találkozásunkkor elhangzott szövegszerű utalás a család zsidó származására.

E csoportnál az anyaggyűjtés módja tehát eltért a Hungária Egyesület vonzáskörében alkalmazott módszertől: itt nem nyílt tere az intézményen belüli közösségi élet részt vevő megfigyelésének, nagyobb jelentőségre tett szert viszont az interjúzás, és ilyen módon szövegek, migráns narratívák¹³ generálása. Mindemellett megfigyeléseimet ebben az időszakban is folyamatosan terepmunkanaplóba veztettem. A gyűjtött anyag áttekintésekor feltűnt, hogy e csoportban előfordulnak bizonyos ismétlődő jegyek, amelyek eltérnek a Hungária Egyesületen belül megfigyeltektől. E jegyek számbavétele előtt bevezetesként röviden áttekintem az argentinai magyar zsidó közösségi élet egykor létezett intézményes hátterét.

¹² A családnevekkel kapcsolatban lásd még *A magyar zsidó bevándorlók csoportjának speciális jellemvonásai* című részt ebben a fejezetben.

¹³ Vö. Kovács–Melegh 2000.

AZ ARGENTÍNAI MAGYAR ZSIDÓ INTÉZMÉNYEK

A klubrendszer Argentínában

Az argentinai magyar intézmények, és ezeken belül különösen a klubok, illetve egyesületek jelenségét és jelentőségét nem érthetjük meg az Argentínában a közelmúltig virágzó és százezreket tömörítő klubok rendszerének érintése nélkül.¹⁴ E társadalmi intézményrendszer kialakulása az angolok argentinai jelenlétéhez kapcsolódik. Ők hozták létre Argentínában a vasúthálózatot, valamint a marhahúst feldolgozó és exportra előkészítő üzemek láncolatát. A vasútépítés alatt az Egyesült Királyságból különféle társadalmi csoportok tagjai érkeztek, és telepedtek meg Argentínában a hosszabb távú munkalehetőség reményében. Lakóhelyük közelében saját egyesületeket, klubokat létesítettek. Buenos Aires Hurlingham nevű kertvárosában például két ilyen klub is létrejött, az egyiket a vasútépítési munkálatok felső vezetését ellátó angolok, a másikat az ugyanott középisként részt vevő írek alapították. A klubrendszer a 20. század közepére a legfelsőtől a legalsó rétegig átjárta az argentin társadalmat, olyannyira, hogy a legszegényebb negyedekben is alakultak helyi klubok, egyesületek.

A klubok a társadalom rendkívül széles rétegeit tömörítették és részesítették különféle juttatásokban. Voltak közöttük államiak és magánkezdeményezésből létrejötték, akadtak sportklubok, valamint a hétfégi szabadidő, illetve a nyári vakáció eltöltését biztosítók. Egy adatközlőm a Sociedad Hebraica Argentina nevű klubról az alábbiakat mesélte:

„Az *Hebraica* egy klub, egy nagyon nagy zsidó klub volt, amikor Argentínában voltak nagy klubok. Volt egy nagyon fontos klubélet, amikor a világnak a legnagyobb klubjai itt voltak Argentínában. És most privatizáltak mindent, privatizáltak a tornát, privatizáltak mindent Argentínában, és ezek a nagy klubok tönkrementek. A nagyok voltak *asociacion civil sin fines de lucro*.¹⁵ A nagy klubok, a *Hebraicába* volt, amikor volt negyvenezer tag. Ilyen óriási nagy klub. És volt neki *revista*,¹⁶ és volt nekik ilyen, hogy hívják, *programa de radio*,¹⁷ ők hozták Einsteint Argentínába 1924-ben. Volt itt nagyon-nagyon fontos klubélet. Voltak óriás klubok, mint *River*,¹⁸ még most is van, de az emberek nem mennek ilyen klubokba. Most van az a *country club*,¹⁹ az ilyen dolgokba mennek. A nagy városi klubok tönkrementek.”

¹⁴ Gorelik 2001. Idézi Archetti 2003.

¹⁵ Egyesület.

¹⁶ Folyóirat, rendszeres időszaki kiadvány.

¹⁷ Rádióműsor.

¹⁸ Club Atlético River Plate. Alapítva 1904-ben La Boca városrészben. Labdarúgócsapata nyerte Argentína legtöbb hazai bajnokságát.

¹⁹ *Country club* vagy *country*: eredetileg klubformában létrehozott, fallal körülvett, zöldövezeti lakónegyed, saját őrző-védő szolgálattal, esetleg közös társas terekkel, úszómedencével. Az első – többnyire golfpályákat is magukban foglaló – *country*kat az

A bevándorlók klubjai, egyesületei e klubok rendszerébe illeszkedtek, és az etnikus alapon szerveződő társas élet színterének, valamint az újabb generációk etnikus szocializációjának biztosítása mellett sok esetben azokhoz hasonló feladatokat is elláttak. Az AMZSE központi épülete a Buenos Aires belvárosában elhelyezkedő Colombres utcában állt. A mai napig létező épület adott otthont a közösség rendszeres találkozóinak, a kártyapartiknak, a műkedvelő színelőadásoknak.²⁰ A nagyobb ünnepeket, illetve a *bar micvo* ünnepélyes eseményeit a klubház ideiglenesen imateremmé alakított dísztermében ülték meg. A hatvanas évek közepétől a La Plata óriás tölcserőrtorkolatába ömlő Paraná folyó deltájában a Buenos Aires-i klubok példáját követve egy nagyobb folyóparti területen magánstrandot hoztak létre tagságuk számára, amely a közösségi élet központi színterévé vált. Az AMZSE, az egyetlen ma működő, nevében e csoporthoz kapcsolódó egyesület tagsága ma lengyel és orosz zsidó bevándorlók leszármazottaiból tevődik össze. Argentínai magyar zsidó intézmények már nem léteznek tehát. De mi történt az AMZSE-val és a magyar zsidó bevándorlók más egyesületeivel? Hiszen Kurucz László *A magyarok Argentínában* című, a kezdetektől 1950-ig terjedő időszakot bemutató kötetében a 20. század első felére vonatkozóan több körről, templomtársaságról, klubról, és természetesen köztük a több magyar egyesület fúziójából 1939-ben létrejött AMZSE-ről is említést tesz.

A második világháború után és főleg a zsidó állam megalakulását követően váltás következett be az intézményekhez kötődő argentinai magyar zsidó ifjúságnevelésben, és egyfajta mentális eltávolodás is megfigyelhető volt Magyarországtól. Mindemellett az 1960-as évek közepéig a magyar zsidó bevándorlók több generációját tömörítette magába az AMZSE. Egy interjúalanyom – az AMZSE egyik volt elnökének felesége – szerint azonban a hatvanas években az egyesületen belül feloldhatatlan konfliktus alakult ki az ún. „öreges”, azaz a második világháború előtt kivándoroltak, illetve a háború után érkezett magyar zsidók egyes képviselői között. Elmondása szerint e konfliktus okai a két bevándorlóhullám gazdasági sikerességének eltéréseiből fakadtak, és e strukturális okok, illetve személyi ellentétek végül nem szakadáshoz, kettéosztódáshoz, hanem a klub tagságának széthullásához vezettek.

Egy másik magyar szervezet, *A magyarok Argentínában* című kötetben ugyancsak többször említett és az interjúk során is felbukkanó Törekvés Egyesület elsődleges jellemzője volt, hogy erőteljesen baloldali beállítottságú tagságot tömörített, és csak második a fontossági sorban, hogy tagjainak többsége – Kurucz információi szerint – magyar zsidókból állott.²¹ A Törekvést az argentin hatóságok a hatvanas években ideológiai okok miatt bezáratták.

1960-as években hozta létre a Buenos Aires-i arisztokrácia. A kilencvenes évekig csupán néhány létezett belőlük, a hétvége eltöltésének helyszínéül szolgáltak. A kilencvenes évektől számuk ugrásszerűen megnőtt, és a középosztály egyre szélesebb rétegeinek állandó lakóhelyévé váltak.

²⁰ Az AMZSE létét kiadványok, periodikák, egyesületi értesítők dokumentálják. *Új-Kelet* 1936, *Hatikva* 1944 (szerk. Glück Andor).

²¹ Kurucz 1999, 255.

Két interjúban is utalás hangzott el arra, hogy a negyvenes években egy Buenos Aires-i argentin felső középosztálybeli társasági klub, a Club Social e Industrial de Palermo rendelkezett egy elszigetelt belső tagozattal, amely közel negyven magyar zsidó családot fogott egybe. Az említett klub egyébként nem zsidó egyesület volt. Működésének egy beszélgetőpartnerem visszaemlékezése szerint az vetett véget, hogy Perón elnök döntése nyomán az egyesület értékes, a belvároshoz közeli ingatlanjait az állam kisajátította.

Az argentinai magyar zsidó egyesületek, klubok megszűntek, és helyüket, illetve annak csupán egy részét a személyes kapcsolatháló, az intézményen kívüli szociabilitás vette át. A Buenos Aires-i Shoá Múzeum bizonyos értelemben mégis betölt bizonyos egyesületi funkciókat. A háború után Argentínába érkezett főleg első generációs magyar zsidók egy kisebb csoportjának rendszeres találkozóhelye.

A BUENOS AIRES-I MAGYAR ZSIDÓ BEVÁNDORLÓK CSOPORTJÁNAK SPECIÁLIS JELLEMVONÁSAI

Mit jelent beszélgetőtársaim számára magyar zsidónak lenni Argentínában?²² Vajon magukat egy speciális bevándorlócsoporthoz tartozónak tekintik-e? Bár szétszórtan élnek, és nem rendelkeznek közösségi intézményekkel, az első és kisebb mértékben a második generáció körében is megfigyelhető egy intézményes kereteken kívül, informális baráti csatornákon keresztül működő magyar szociabilitás. Az Európa legkülönbözőbb országaiból számos hullámban érkezett argentinai zsidóságon belül létező megkülönböztetések is segítik a magyar származás identifikációs elemét. Egyfelől a magyar zsidó származás helyi értéke az argentinai zsidó társadalomban nagymértékben eltér mind a németországi, mind a lengyelországi vagy oroszországi származásától. A német (zsidó és nem zsidó származású) bevándorlók népes és társadalmi beilleszkedésük, pozíciószerezésük szempontjából az egyik legsikeresebb bevándorlócsoporthoz tartoznak Argentínában. Mind a mai napig nagyszámú, jól működő és sikeres bevándorló tagjaik, valamint németországi kapcsolataik révén komoly erőforrásokat maguk mögött tudó klubokkal, kiterjedt és az argentinai elit oktatás egyik alappillére jelentő iskolahálózattal rendelkeznek. A kelet-európai zsidóságnál átlagosan jóval kevésbé vallásos, a német társadalomba kivándorlásuk előtt már integrálódott és a német kultúra értékeivel az új, argentinai környezetben fokozott mértékben azonosságot vállaló németországi zsidó bevándorlókról beszélgetőtársaim közül többen is azt tartották, hogy az európai zsidó bevándorlócsoporthoz tartozók közül „ők vitték a legtöbbször” Argentínában. Ugyanakkor többnyire ugyanazzal a lélegzetvétellel a német zsidók-

²² Újra hangsúlyozni szeretném, hogy az alábbiakban csupán a bemutatott interjúalanyokkal folytatott beszélgetések tapasztalataira, valamint az Argentínában élő zsidóságra vonatkozó szakirodalomra támaszkodtam.

tól való különbözőségüknek, különállásuknak is hangot adtak. Alábbi beszélgetőpartnerem évtizedek óta egy második generációs német zsidó férfival él, elmondása szerint sikeres házasságban.

„*Kérdés: És a német zsidók jól kijöttek a magyar zsidókkal?*”

Nem, nem soha. Mert olyan, mint a víz és az ecet. Vagy hogy mondják? Az olaj. Mert a német zsidók nagyon *estructurados*. Nagyon kemények, nagyon jegek. Adok egypár példát. Nagyon pontos emberek. Nagyon precíz, tiszták. És hideg emberek. És a magyarok, nem vagyunk hideg emberek. Mondjuk, nem tudom másként megmondani neked. Ez ilyen. A férjem sok év után egy kicsit már nem ilyen. Mert a szülei ugyanilyenek voltak. És mindig mondták nekem, hogy igen, mert én cigány vagyok. Mert ez a *folklore* tudod, ezt biztos hallottad már, aki magyar, az cigány. És a cigány az mindig csak magyar. Nem létezik más cigány.

Kérdés: És az, hogy zsidó, az nem erősebb kapocs?

Nem. Mert a német az először német, és aztán zsidó, és a németeknek a magyar az magyar és aztán zsidó. Mondjuk, a magyar az ilyen... lenézik, mint ha kevesebb lenne, érted?”

Hasonló mértékű, bár más tartalmú különállást fogalmaztak meg például a lengyelországi zsidó bevándorlók irányában is. Egy beszélgetőtársam egy, a Shoá Múzeumban túlélők számára tartott rendezvény és fogadás tapasztalatait értékelve úgy vélekedett, hogy „a lengyel zsidók műveletlenek, nincs miről beszélgetni velük, és rettenetes szokásaik vannak. A német zsidókkal nem jöttünk nagyon össze, mert azok nagyon németek, hidegek, túlságosan nagy gondot fordítanak a pontosságra, gögősek, azt gondolják, hogy *Deutschland über alles*.”

Különállásuk tudata megnyilvánulásaikban teljesen nyilvánvaló módon jelenik meg. Egy argentin telefonkönyv lapjain a magyar zsidók és leszármazottaik többsége – a kutatásomban előforduló családnévanyag alapján – az argentinai magyarok és németek közé észrevétlenül simul be.²³ Az argentin köztudatban az orosz nyelvterületről legnagyobb tömegben érkezett zsidó bevándorlók családnévei kapcsolódnak össze a zsidó származással.

Alfredo José Schwarcz pszichológus és pszichoterapeuta 1985 és 1990 között átfogó felmérést végzett Buenos Aires Belgrano városrészében az ott élő, Németországból érkezett, német anyanyelvű zsidó közösség tagjai között. A Németországból Argentínába érkezett zsidók – az USA-ba és Izraelbe ván-

²³ Kutatásom során az alábbi családnevekkel találkoztam: Wiesser, Klein, Schwarcz, Friedman, Roth, Lieber, Hammer, Heynman, Eppinger, Smuck, Steinbach, Fay, Weiss, Bernath, Bonta, Moskovits, Morelli, Gerő, Faragó, Kemény, Surányi, Agárdi, Munk, Wizinger, Bánki, Kovács.

doroltaktól eltérő módon – nem igazították családneveiket a befogadó ország névhasználatához. Schwarcz egyfelől ezt az Argentína és Németország közötti kulturális távolsággal, azoknak a kulturális elemeknek a hiányával magyarázza, amelyekkel azonosulni tudtak volna, másfelől az argentin társadalom magába olvasztó erejének gyengeségével, az előzetes nyelvismeret hiányával, illetve azzal, hogy a migrációt inkább közösségi, mint egyéni tapasztalatként élték meg.

LÁNCMIGRÁCIÓ

Az első megfigyelés ahhoz a módhoz kapcsolódik, ahogyan a rokoni hálózatok egyes tagjai, kisebb csoportjai eljutottak Argentínába. Erre a folyamatra itt láncmigrációként utalok, annak ellenére, hogy a tárgyalt csoport esetében megfigyelt jelenségek nem egyeznek meg teljes mértékben azzal a láncmigrációval, amelyet a századforduló egy településről vagy kistérségből kiinduló, főként gazdasági motivációjú migránsai kapcsán jegyeztek le. Beszélgetőpartnereim, illetve szüleik többnyire nem egyedül, és tágabb családjukból olykor nem elsőként, sőt az esetek többségében nem is utolsóként érkeztek Argentínába. Ez egyes esetekben csupán annyit jelentett, hogy egy rokoni csoport (olykor Magyarországról egy időben induló) nukleáris egységei nem egyszerre, hanem néhány év eltéréssel érkeztek meg Argentínába. Másoknál előfordult, hogy a Buenos Airesben korábban megtelepedettek ténylegesen előmozdították, segítették rokonaik, ismerőseik bejutását Argentínába. Az alábbi interjúrészletből kiderül, beszélgetőtársam teljes elsőfokú rokonsága annak köszönhetően kötött ki a ötvenes évek végére Buenos Airesben, hogy az egyik nagybátyja már a háború előtt, 1938-ban odavándorolt, és sikeres egzisztenciát teremtett.

„Igen, 16 éves koromban jöttem. De én Izraelből jöttem, nem éltem Pesten. Mert Magyarországról a háború végén mentünk Nagybányára, Transsylvániába. És onnan mentünk Izraelbe és Izraelből jöttünk.

Kérdés: Nagybányáról való volt a család?

Az én anyám Bécsbe született. Az apám Ráckeven. És aztán én Pesten születtem. Ötvenben mentünk Izraelbe. Negyvenhettől ötvenig voltunk Nagybányán. Én 38-ban születtem. (...) Az apámat megölték Auschwitzban. És az egész apámnak a családja, megölték az egészet, nem maradt senki se. A ráckevei apám családjából nem maradt senki se élve. Csak az anyám családjából, mindenki megmenekült, ott senkit sem öltek meg. Csak az apám családjából. (...)

Kérdés: Anyád családja Pesten volt?

A férjeiket – mert volt három lány – és egy... az Andor. A három lánynak a férjét megölték, mind a hármat. A férjüknek a családjait, mindenkit. De az én anyámnak a családját nem ölték meg, senkit. És egy... volt egy perc, amikor mindenki itt volt Argentínában. És aztán amikor meghalt a nagyanyám, akkor mindenki elkezdett menni. Mert ő összetartotta a családot. És elkezdtek menni, az egyik nagynéném Los Angelesbe, egy unokatestvérem, a másik nagynéném lánya, az is Los Angelesben él. És a nagybácsim itt él Buenos Airesben, és van egy lánya, és ő is.

Kérdés: És '56-ban jött mindenki Izraelen át?

Nem. A nagybácsim 1948-ban ment el, jött vissza Oroszországból, és elment Bécsig, Bécsbe. Elszökött. És Bécsből jött ide. Mert ez az L., aki először jött, ez vett egy argentin paszaportot a *consul argentinótól* Monte Carlóba. Adott neki pénzt, és adott neki egy argentin paszaportot. Ő jött ide egyedül '38-ban. És ő hozta az össze családot azután. (...) Ő kémikus volt. És csinált egy szappangyárat. Nem volt nagyon nagy. De dolgozott az összes patikáknak, csinálta a szappant az ő nevükkel. Ezek a nagy patikák csináltatták nála a szappant, meg azon kívül dolgoztak, csináltak ilyen szappanokat, amivel megmosták az ilyen textil-dolgokat.”

A megkérdezettek szülei közül többen saját generációjuk tagjait, otthon maradt testvéreiket igyekeztek segíteni. Olyan eset is előfordult, hogy az mozdíttotta elő a rokoni csoport egyes tagjainak háború utáni bejutását, hogy közülük néhányan korábban már megfordultak Argentínában, sőt tartózkodási engedélyt vagy állampolgárságot is szereztek. E törekvés Argentína közvetlenül a második világháború előtti, illetve a háború utáni bevándorláspolitikájának és olykor egyedi okoknak is köszönhetően nem mindig vagy nem azonnal járt sikerrel. Az alábbi két eset közül az elsőben a történet mesélőjének szülei még az ő születése előtt, a harmincas évek legelején kivándoroltak Argentínába, több évet éltek ott, és argentin állampolgárságot is szereztek. Ez azonban nem bizonyult elégnek ahhoz, hogy közvetlenül a második világháború kitörése előtt lehetővé tegye nyolctagú családi csoportjuk bevándorlását Argentínába. Így először Chilébe mentek.²⁴

„Nyolcan mentünk Chilébe. Egy nyolctagú családi csoport. Apám, anyám, a nagynéném, a férje, a két gyerekük és az apai nagyanyám. Azt hiszem, nyolcan vagyunk, és nyolcan érkeztünk Chilébe. (...) A szüleim azelőtt, hogy én megszülettem, 1935-ben, ...nem, előbb, 1930-ban, nagyon fiatalon kivándoroltak Argentínába. És visszatértek Magyarországra, vagyis az már akkor Románia volt, visszatértek Nagyváradra, mert egy nagybátyám, az a nagybátyám, akivel később Chilébe utaztunk, azaz a nagynéném férje, szóval

²⁴ Az interjú spanyol nyelven készült, itt a szövegrészlet magyar fordítása következik.

neki volt egy kis bankja. És szüksége volt egy bizalmi emberre, hogy segítsen neki a bankban. Az apám volt ez a bizalmi ember, így apámat és anyámat hívta, hogy térjenek vissza Erdélybe. És ott születtem meg én. No már most, nem tudom, hogy miért nem Argentínába mentek, hanem Chilébe. Rendelkeztek argentinai tartózkodási engedéllyel és argentin papírokkal. De a család többi tagja nem. A család többi tagja nem... és abban az időben, nem emlékszem, kinek a kormánya volt hatalmon akkor Argentínában, de egy nácibarát kormány volt. És nem engedtek be zsidókat. És Chilében akkor egy szocialista kormány volt hatalmon, aki a nyitott kapuk politikáját gyakorolta. És azt az utasítást adta kelet-európai konzuljainak, hogy adjon vízumokat a zsidóknak.”

A következő esetben egy második generációhoz tartozó, a két világháború között már Argentínában született hölgy családja tagjait számba véve elmesélte, hogy édesanyja a második világháború után, 1947-ben miként próbált meg beutazási vízumot szerezni a háború alatt megözvegyült nővérének és két gyermekének.

„Akkoriban a hatóságok nem adtak vízumot a zsidóknak – mellesleg szólva a diszkriminációnak egyébként én semmi jelét nem tapasztaltam Argentínában –, nem úgy a náciknak. A nagynénémék vízumkérelmét elutasították, de anyám úgy gondolta, nem hagyja annyiban. Kihallgatást kért Evitától²⁵ levélben, és kapott is egy időpontot. Elment oda, ahol Evita fogadott. Be kellett mennie egy nagy terembe, amely teljesen üres volt. Ott egy hangszóróból utasítást kapott: *Que diga su pedido!* Mondja el a kérését! Anyám elmondta a kérését. És néhány napra rá megkapták a bevándorlási engedélyt. De tragikus módon mégsem utazhattak Argentínába, mert a nagynéném néhány hétre rá meghalt rákban. A gyerekek, akik akkor még nem töltötték be a tizennégyet, ötvenhatban végül Kanadába mentek, ahol nem volt senkijük. Itt legalább vártuk volna mi őket. Ez az epizód aztán – gondolhatod – meggyőződéses, fanatikus peronistává tette anyámat.”²⁶

Ez az Argentína felé irányuló láncmigrációs folyamat – legalábbis az általam megismert esetekben – az 1950-es évek végére lezárult, és az 1960-as évektől egy Észak-Amerika felé tartó migrációs irány vette kezdetét.

²⁵ Eva Duarte Perón (1920–1953), Perón argentin államelnök fényűző ruhatáráról, valamint társadalmi szerepvállalásáról és szociális érzékenységéről híressé vált második felesége.

²⁶ A beszélgetés e része spanyolul folyt, itt a magyar fordítás szerepel.

NYELVTUDÁS

Az egyes migráns generációk nyelvhasználata és a nyelvcsere, valamint a nyelvtudás migrációkutatásban betöltött kulcsfontosságú szerepét ebben a fejezetben röviden érintem csupán.²⁷ Azokra a terepmunkám során végzett megfigyelésekre térek ki itt, amelyek speciálisan az e fejezetben tárgyalt csoportra jellemzőek, illetve ahol erre a szükséges anyag birtokában mód nyílik, összehasonlítom e jegyeket az ötödik fejezetben tárgyalt, intézményes háttérrel is rendelkező argentinai magyar közösség körében gyűjtött adatokkal.

Több helyen utaltam már arra, hogy interjúalanyaim többségével változtattuk a magyart és a spanyolt, illetve hogy négyükkel csak spanyolul, két személlyel pedig csak magyarul beszélgettünk. A tizenhatból tehát négyükkel nem fordult magyarra a szó, közülük egyvalaki soha, gyerekkorában sem tanult meg magyarul. A másik három személy, egy 55, illetve egy 58 éves, második generációs hölgy, és egy 70 éves, ugyancsak második generációs férfi a középiskola végéig szüleivel magyarul beszélt, azt követően azonban – elmondása szerint – soha többet, sem szüleikkel, sem mással nem közlekedtek ezen a nyelven. E csoport esetében a magyar, illetve a spanyol nyelvek mellett több beszélgetés során említésre került a jiddis, a héber, valamint a német és az angol nyelv is. Többnyire interjúalanyaim kezdeményezésére hosszabb-rövidebb ideig szinte minden beszélgetés témái között szerepelt maga a nyelv is, megjegyzések saját vagy szülei nyelvtudásáról, és gyakran hangzottak el kiérlelt formával rendelkező anekdoták a nyelvismeret hiányából fakadó helyzetekről.

A magyar, illetve a spanyol nyelv ismeretének természete és mélysége szoros összefüggést mutat az egyes bevándorló generációkkal. Ennek vonatkozásában bővebb kifejtésre érdemesek a 2. táblázat adatai. Itt ugyanis az első és a második generáció között meg lehet különböztetni egy úgynevezett másfeledik generációt is, azokat, akik szüleikkel kamaszkorukban érkeztek Argentínába.

5. táblázat

Áttekintő táblázat az interjúalanyokról születési hely és idő, valamint a bevándorlás éve szerint

Generáció	Férfi/Nő	Születési hely és év	Az Argentínába érkezés dátuma	Életkor az érkezés idején
1. generáció	♀	Huszt, 1926	1948	22
	♀	Munkács, 1924	1947	23
	♀	Budapest, 1936	1948	22
	♂	Budapest, 1926	1947	21
	♀	Budapest, 1918	1938	20

²⁷ Az argentinai magyar bevándorlók nyelvtudásával kapcsolatos problémákról részletesebben lásd a negyedik fejezet *Nyelvtudás, nyelvhasználat* című alfejezetét.

Generáció	Férfi/Nő	Születési hely és év	Az Argentínába érkezés dátuma	Életkor az érkezés idején
1½. generáció	♂	Budapest, 1938	1954	16
	♀	Budapest, 1934	1948	14
2. generáció	♂	Budapest, 1923	1931	8
	♀	Budapest, 1950	1957	7
	♀	Budapest, 1945	1951	6
	♂	Szatmár, 1934	1939	5
	♀	Nagyvárad, 1944	1949	5
	♂	BA, 1931	X	X
	♀	BA, 1933	X	X
♂	BA, 1948	X	X	
♂	BA, 1925	X	X	

Az első generáció képviselői kivétel nélkül folyékonyan és szívesen beszélgettek velem magyarul. Olykor keverték spanyol szavakat is történeteikbe, és ha a szereplők spanyolul beszéltek, akkor az általuk mondottakat is spanyolul adták elő. Amikor néhány alkalommal a Shoá Múzeumban többen beszélgettünk együtt, és magyarul nem értő személyek is a helyiségbe léptek, a mondat közepén spanyolra váltottak, és úgy folytatták tovább. Magyarul régies ízzel, spanyolul gördülékenyen és többnyire hibák nélkül, egyértelműen külföldi akcentussal beszéltek.

A másfeledik és a második generáció tagjainak a magyar volt az első nyelvük. Születésük után, gyerekkorukban a magyar volt az otthonukban, családjuk körében használatos nyelv. Többen közülük emlékeztek, hogy amikor iskolába kerültek, egy szót sem tudtak spanyolul. Kérdést jelentett számomra, vajon mi magyarázza, hogy a második generáció egyes tagjai képesek voltak megszólalni magyarul, míg mások sokkal kevésbé, vagy egyáltalán nem. A legfontosabb tényezőnek tűnt a szülőkkel folytatott magyar nyelvű kommunikáció jelenléte vagy hiánya. A 63 éves átlagéletkor sejtetni engedi, hogy a szülők generációjából sokan már nem éltek, és néhány beszélgetőpartnerem évtizedek óta most először az én számból hallott magyar szót. Ugyancsak különbség mutatkozott a két világháború között, illetve a második világháború után érkezett családok második generációjának magyar nyelvi kommunikációs készsége között: a korábban érkezettek gyerekei általában könnyedebben kommunikáltak magyar nyelven. Kiderült, hogy ők voltak azok, akik még aktívan részt vettek az argentinai magyar zsidó intézményeken belül zajló közösségi életben, és a magyar nyelvű kommunikáció életük során nem csupán legszűkebb családjuk körére, az azon belül létező helyetekre és viszonylatokra korlátozódott. Ugyanakkor nem csak a társasági klubok tölthették be a nyelvi szocializáció e közegének funkcióit. Egyik beszélgetőtársam anyja magyar migránsokra specializálódott panziót tartott fenn Chilében a második világháború utolsó éveitől. Interjúalanyom így számolt be gyerekkora e magyar nyelvi környezetéről:

„Anyámnak volt egy panziója, ahol háborús menekülteket fogadott, főként magyarokat. Olyanokat, akik 1945 után érkeztek.

Kérdés: Magyar zsidókat?

Bárkit, de főként zsidókat. És ott történt... És ott... emlékszem... volt egy fiatalember, aki egy szót sem tudott spanyolul, amikor megérkezett. Akkor én illetlen szavakat tanítottam neki, és azt mondtam neki, hogy ez azt jelenti, hogy »Jó napot, asszonyom, hogy van?« Emlékszem, hogy az én változatom nagyon... persze addig ment a dolog, amíg rá nem jött az illető. Sokat beszéltem magyarul, mert a panzióban nagyon sokan voltak, akik magyarul beszéltek. A másik dolog pedig, hogy sok olyan országtól eltérően, ahol a bevándorlók gyerekei nem akarnak a szülők nyelvén beszélni... minthogy én rengeteget voltam együtt egy csomó olyan emberrel, akik magyarul beszéltek... nekem nem volt ezzel gondom. Nem emlékszem arra, hogy bármi is rosszul éreztem volna magamat azért, mert nyilvános helyen magyarul beszéltem.

Kérdés: És hol beszéltél még magyarul?

A panzióban, az anyámmal... A panzió egyébként nagy volt, úgy negyven-ötvenen laktak benne. És sokan csak enni jártak oda, mert magyar konyhája volt, és nagyon jó volt az a konyha.”²⁸

Jóllehet Argentínában az olasz és a spanyol származás a 20. század egyes időszakában – főként az éhezés elől érkező nincstelenség tömegei miatt – alacsony társadalmi presztízzsel rendelkezett, a külföldi akcentus ebben az országban soha nem jelentette az érvényesülés akadályát. Ezzel együtt amikor szüleik spanyoltudásáról esik szó, a másfeledik, illetve a második generáció képviselőinek arca többnyire lemondó kis grimaszba torzul, amelyet megértő mosoly vált fel, és az alábbi, a másodgeneráció körében standard mondat követ: „*Háblán kásztezsánó ászí.*” E spanyol mondatot magyar magánhangzókkal, szó- és mondathangsúllyal ejtik ki. Szó szerinti magyar fordítása: „Így beszélnek spanyolul.”

Egy Argentínába hétéves korában érkezett hölgy az alábbi, egy magyar anyanyelvű első generációs zsidó bevándorló kezdeti nehézségeinek kvintesszenciáját megjelenítő történetre emlékezett vissza, amikor szülei spanyoltudásáról beszélgettünk:

„Emlékszem, mikor bementem az iskolába, egy szót nem tudtam spanyolul. Nehéz volt nagyon, de egy-két hónap alatt beszéltem. Ők meg... nekik nagyon sokáig tartott, és emlékszem, azt mondták, beszélj te, mert te tudsz jól!

²⁸ A beszélgetés idézett része spanyolul folyt, ez annak magyar fordítása.

Őnekik nehéz volt. Voltak nagyon érdekes dolgok. Például amikor még nem tudott Apu beszélni egyáltalán, »Te« – aszondja –, »milyen furcsa, mindenki azt kérdezi, hogy apám zsidó-e?« Ezt az én apám kérdezte. »És mindenkinek azt mondtam, *sí, sí*, mert az egyetlen szó volt, amit tudtam spanyolul, az, hogy *sí*.« És aztán elnevezték *Señor Sí*nek. Azért, mert kérdezték azt, hogy »*Apellido?*« [Apellido = családnév, vezetéknev. Az argentinai spanyolban a kiejtése: ápezsídó], és azt hitte, azt kérdezik tőle, hogy az apja zsidó-e. Mondjuk, mindigre megmaradt a *Señor Sí*. Voltak ilyen nagyon érdekes dolgok.²⁹

PÁLYAVÁLASZTÁS, SZAKMAI INTEGRÁCIÓ

Az interjúk során nemcsak beszélgetőtársaim saját pályaválasztását, hanem többnyire azt is érintettük, hogy szüleik, nagyszüleik, saját generációjukhoz tartozó rokonaik a munka területén keresztül az argentin társadalom mely szeletébe tagozódtak be. Az 6. táblázat segít áttekinteni interjúalanyaim pályaválasztását, valamint a reprezentativitás igénye nélkül érzékelteti az egyes generációk közti különbségeket, a váltás tendenciáit. A bevándorlók első generációjának elsődleges törekvése az egzisztenciateremtés volt.

Ez az igyekezet többnyire sikeresnek bizonyult, sőt egyes családok – főleg azok, amelyek üzemet hoztak létre, vagy nagykereskedelemmel foglalkoztak – jelentős vagyont gyűjtöttek. A sikeresség mértéke kérdéseket vet fel. Mit értünk számottevő vagyonon? Hogyan függött ez össze az otthonról hozott indulótöke meglétével vagy hiányával, annak nagyságával? Mivel interjúalanyaim többsége kisgyerek volt az érkezéskor, az utóbbiról viszonylag kevés ismerettel rendelkeztek. A két világháború között kivándorolt családok történetei többnyire küzdelmesebb egzisztenciateremtési kísérletekről számoltak be, bár ez alól beszélgetőtársaim közül kivételt jelentettek a közvetlenül a második világháború előestéjén érkezők. A második világháború után érkezett családok tagjainak visszaemlékezései ugyanakkor egybecsengenek az ekkor érkező nem zsidó magyar bevándorlókéval: „az ember dolgozott, és a dolog jól ment.” A gazdasági sikeresség – mint azt az AMZSE-n belüli konfliktus és a klub széthullása kapcsán már említettem – az általános vélekedés szerint inkább jellemezte a második világháború utáni magyar zsidó kivándorlókat, mint az 1920-as és 1930-as évek főként gazdasági motivációjú migránsait, és ezt bizonyos mértékig a táblázat adatai is érzékeltetik.

A második generációs interjúalanyaim és az első generációs beszélgetőpartnereim gyerekei is mindannyian egyetemi diplomát szereztek.³⁰ Mi több, a második generációsok közt számos kiemelkedően sikeres művész és értelmiségi, több képzőművész, muzsikusként, orvos, tudományos kutató, sőt egy sztárfi-

²⁹ A történethez hozzátartozik, hogy interjúalanyom szülei saját családjaikból mindketten egyedüli túlélői a koncentrációs táboroknak.

³⁰ Az egyetlen kivételt egy Buenos Airesben, az 1930-as években született nő jelenti. Ő egy magyar zsidó származású férfihoz ment feleségül, és háztartásbeliként dolgozott.

lozófus is található. Az egyik legnagyobb argentin kortárs művészeti gyűjtemény tulajdonosa, és e tárgykör elismert szakértője ugyancsak szerepelt interjúalanyaim között.

6. táblázat

A fejezetben szereplő interjúalanyok első és második generációinak pályaválasztása. (A vastag keretben az interjúalanyok adatai szerepelnek)

1. generáció	2. generáció
♀ Férjével ipari üzemet hoztak létre	Fia elismert szobrászművész, lánya pszichológus
♀ Nyelvtanár, személyi titkár	Nincsenek gyermekei
♀ Nyelvtanár, zenetanár	Lánya múzeumi kurátor, zenepedagógus
♀ Férjével neves konfekcióüzemet hoztak létre	Fiai mérnöki pályára léptek
♂ Nagybani nemzetközi szörmekereskedelemmel foglalkozott	Lánya sikeres üzletasszony
Anyjának retikülgyára, egyik anyai nagybátyjának szappangyára, másik anyai nagybátyjának ékszerészüzlete volt	♂ Festőművész, fotográfus
Nincs adat	♀ Orvos, műgyűjtő, kortárs művészeti szakember
Anyja kozmetikai szalont nyitott, apja szépségtermékeket gyártott	♂ Orvos
Apja fogtechnikus, anyja zuhanyozófüggönyöket festett	♀ Muzeológus
Szülei textilnagyüzemet hoztak létre	♀ Kereskedő, PR-szakember
Anyja panziótulajdonos volt	♀ Kutatóvegyész
Szülei textilnagyüzemet hoztak létre	♀ Pszichoanalitikus
Szülei és nagybátyja egy magyar vendéglő tulajdonosai voltak	♂ Közgazdász, tudományos kutató
Apja kikötői rakodómunkás, majd baromfi-üzlet-tulajdonos	♀ Kutatóvegyész, egyetemi oktató
Apja ???, nagyapja argentinai magyar lapalapító és -tulajdonos	♂ Jogász
Szülei kiskereskedők	♀ Háztartásbeli

Az alábbiakban egy olyan beszélgetésből idézek két rövid részletet, amely megítélésem szerint explicit és markáns módon jeleníti meg az e fejezetben tárgyalt csoport első, valamint második generációinak a szakmai integrációt előtérbe helyező integrációs stratégiáját. Interjúalanyomat arra kértem, beszéljen arról, kiket, milyen magyar személyeket ismert meg Buenos Airesben. Erre saját szakterületének magyar származású képviselőit vette számba. Azokkal kezdte, akik szakmai szocializációját és integrációját a kezdetektől, röviddel érkezése után már segítették. Esetében ez két magyar zsidó fotográfus volt. Egyikük teljes hagyatékát megkapta, és azt otthonában őrizte. Számon tartja

azokat a magyarokat (magyar zsidókat – bár alapvetően nem származásuk jelentő számára a vezérelvet) is, akik a fotós-filmes szakmában fontos pályát futottak be Észak-Amerikában.

Az interjú során többször felbukkanó motívum volt a szakmai természetű integráció, amelyre elmondása szerint kezdettől, Argentínába érkezésétől fogva törekedett.

„És itt van... mikor ide érkeztünk, nem mentem semmi magyar helyre, hanem *directamente*³¹ az argentinokkal. Én akartam tanulni spanyolul, s akkor megcsináltam megint a középiskolát, újra jártam a *secundáriát*,³² aztán mentem egyetemre La Platára tanulni mozi... művészek. És '66-ba megkaptam a diplomát a *Licenciatura de realizacion cinematografica*. És aztán összeköttetésbe jöttem a festő körökbe. És akkor elkezdtem festeni is, és aztán fényképeztem és festettem mindig együtt.”

Adatközlőm folyamatosan szem előtt tartotta eredeti kérésemet, hogy beszéljen azokról a magyarokról, akiket ismert, és elmondta, hogy a beszélgetésünket megelőző évben „csináltak egy nagyon érdekes kiállítást a magyar származású festőkkel a Recoletában”,³³ majd felsorolta a magyar származású művészek neveit, röviden kommentálta szakmai munkásságukat.

A beszélgetés következő tematikus egységét az egyesületek adták, és adatközlőm hangosan azon gondolkodott, ki tudna nekem többet mesélni az egykori egyesületi életről.

„Én adok neked majd egy címet, egy telefonszámot, amit úgy hívnak, hogy Z. P. Annak az apja volt annak a *President*³⁴ ottan, és ő szobrász. Mindenki művész, akit én ismerek. Akik nem művészek, azokat nem ismerem, mert nem volt nekem vele összeköttetésem. Én oda járok, ahol a művészek vannak, azért ismerem a művészeket. Nem ismerem a többit, mer nem járok. De van, voltak itt nagyon fontos magyar *industrialok*³⁵ itt.”

PÁRVÁLASZTÁS

A szakmai integráció után lássuk, mi volt észlelhető a párválasztás területén. Tizenhat beszélgetőpartnerem közül négy választott magyar származású házastársat. Hárman közülük első generációsok, és Argentínába már magyar házastársukkal érkeztek. A negyedik hölgy másodgenerációs, és párválasztása,

³¹ Közvetlenül, egyenesen (sp.).

³² Középiskolát (sp.).

³³ A Recoleta Buenos Aires egy belvárosi negyede, itt található a kiállításoknak, művészeti bemutatóknak otthont adó Recoleta Kulturális Központ (Centro Cultural Recoleta).

³⁴ Elnök (spanyol).

³⁵ Az iparban vállalkozók, gyár- és üzemtulajdonosok.

valamint férjhezmenetele az argentinai magyar zsidó intézményes élet virágkorára esik. Elmondása szerint ebben az életben szüleivel, később férjével és gyermekével maga is aktívan részt vett. A harmadik generáció párválasztásában – beszélgetőpartnereim elmondása alapján – egyáltalán nem jelenik meg a magyar származású házastárs iránti preferencia.

Míg a magyar származás nem tűnt irányadó kritériumnak a párválasztás esetében, a házastárs zsidó származása prioritásnak bizonyult. A tizenhat meginterjúvált személy közül tizenegy párkapcsolati törekvéseit jellemezte ez a preferencia. Ők egy fő kivételével valamennyien nők voltak.

MAGYARSÁG, ZSIDÓSÁG, AMNÉZIA

Buenos Airesről azt tartják, hogy New Yorkot is megelőzi a pszichoanalízis elterjedtségét és népszerűségét, valamint az egy főre eső analitikusok számát tekintve. A második generációs magyar zsidó interjúalanyaimmal folytatott beszélgetések során mindannyian említették, hogy pszichoanalízis segítségével próbálták megoldani többek között zsidó származással és a vándorlással kapcsolatos problémáikat is. Az interjúk nyilvánvalóvá tették, hogy a pszichoanalízis során rákényszerültek, hogy át- és újragondolják, szavakba öntsék a migráció és az etnikai identitás számukra húsba vágó kérdéseit, így beszélgetéseink során már kidolgozott rend szerint, előre feldolgozva beszéltek azokról a kérdésekről, amelyekről magam is hallani szerettem volna.³⁶

Vajon hogyan látják, milyen helyi értéket tulajdonítanak a második generáció Argentínában megtelepedett képviselői magyar zsidó és zsidó származásuknak? Itt hangsúlyoznom kell, hogy a család kivándorlásának időpontja a magyar zsidók esetében is fontos identifikációs elem. E tekintetben a második világháború vízválasztó: a zsidóüldözések és a táborok tapasztalataival érkezettek beszámolóit mentén lényegesen ellentmondásosabb kép körvonalazódik.

Két adatközlőm narratívái bepillantást nyújtanak azokba a kétségekbe, az identitás azon ambivalenciáiba, amelyekkel a magyar zsidó, a zsidó és az argentin kultúrák közti helykeresés több évtizedes folyamatában időről időre szembesülni kényszerültek. Az első interjúrészletben beszélgetőtársom saját gyerekkorának kezdeti bevándorlóélményeit, a magyar nyelvű protestáns vallásórákat és ennek jelenkori szülői tagadását, a zsidóságának tagadására felszólító egykori szülői intelmet, a vele szemben a magyar protestáns közösség részéről felmerülő kíváncsiságot, ti. hogy zsidó ünnepekkor héber nyelven imádkozzon a közösség halottaiért, valamint a latin-amerikai magyar zsidó vallási közösségekbe történő családi integrációt, egy baráti családról szóló rövid epizóddal, az Izraelben katolizált magyar zsidó származású Z.-ék történetével vezet be. Fontos a beszélgetés színhelye: a beszélgetésünk a hölgy munkahegyén, a Buenos Aires-i Shoá Múzeumban zajlott.

³⁶ Vö. Erős 2001, 14., 112–115.

„Lassan-lassan kezdtek jönni barátok. Pl. anyunak-apunak volt egy nagyon jó barátai, Z., nem tudom, ismered-e. Anyunak volt főnöke és aztán jóba lettek és aztán eljött ide. Nem tudom, Apu hozatta-e, de nem. Ez a Z. először elment Izraelbe. Körülbelül 1-2 évvel utánunk jött, '59, '60-ban. Volt neki két fia. És úgy emlékszem, ők voltak a legjobb barátaik, sok évig, még a mai napig is. Még élnek, és nagyon öregek és itt vannak. Ők... ez egy érdekes dolog volt, mert ők zsidók mind a ketten, de amikor Izraelbe mentek át, átte... kikerültek a... hogy mondják ezt? zsidóból és katolikusok lettek. Izraelben. Nagyon érdekes dolog. Kimentek Izraelbe és mondjuk elmentek mint zsidók és Izraelbe lettek katolikusok. A két fiúk mentek apácaiskolába Izraelbe. Szóval ez egy nagyon érdekes dolog. És amikor ők ide jöttek, akkor ők már katolikusok voltak.

Kérdés: És gyakorolták is a vallást?

A mai napig, persze.” (...)

„És aztán mondjuk különösen, és azt is elmesélem neked, hogy én Pesten nem emlékszem, hogy valamilyen formában voltunk templomba, vagy hogy zsidók voltunk. Tudom, hogy mesélte Apu, Anyu, hogy zsidók vagyunk, de semmi más. És amikor ide érkeztünk, akkor engem protestáns paphoz küldtek. Gondolom a félelem, minden, ami után történt. Nem akartak zsidók lenni. És elküldtek engem... nem emlékszem pontosan hova de Villa Devotón egy helyre, aki hittén... aki *clases de religion*...

Kérdés: Hittan?

tanított engem... próbált megtanítani imádkozni.

Spanyolul?

Nem, magyarul, magyarul. Nem emlékszem milyen fajta protestáns. De ez egy érdekes dolog volt, mert megtanított engem imádkozni. De Anyu, mint ha nem is emlékezne rá. Szóval ő kivette fejéből. Annyira, hogy sokszor gondolkodom, hogy én képzem el vagy tényleg igaz lehetett volna. De igen, mert kaptam könyveket, meg mindenfélét tanulni imádkozni. És amikor a zsidó ünnepek voltak, akkor beküldtek engem egy helyen, ahol gyűjtöttak gyertyát a halottak miatt és mondták, kértek, hogy imádkozzak az ő halottak miatt, de zsidó imával. Úgyhogy zsidó imával.

Kérdés: Te tudtál zsidóul imádkozni?

Nem tudtam. Úgyhogy, szóval képzeld el, hogy mindezután a fejemben... azt sem tudtam, hogy hogy hívnak engem. Szóval ez egy érdekes dolog volt nagyon, mert én emlékszem, hogy ők féltek azt mondani, hogy mi zsidók va-

gyunk. Mert mindig mondták, hogyha valaki kérdezi, akkor ne hogy mondjam, hogy zsidók vagyunk. Aztán nem tudom milyen okon, lassan-lassan ez elmúlt. Gondolom, hogy kezdték érezni a biztonságot itten. És elkezdtünk menni ezzel az unoka... szóval, a családdunkkal a zsidó ünnepeken mindig a templomba.

Kérdés: Melyik templomba jártatok?

Amikor a Betel volt, az első helyen, volt a Freiren. Ott kezdődött a Betel. Azelőtt nem tudom, nem emlékszem, hogy voltunk valahol. És után, még mi elmentünk Brazíliába élni, szóval addig a Betelbe jártunk. Szóval mikor én 13 éves voltam, elköltöztünk Brazíliába. Már akkor itt rosszul ment. Nagyon rosszul ment és ott volt egy másik család, egy messzi család, mert aki itt volt Klein, annak volt egy messzi-messzi unokatestvére, nem tudom, hanyadik fokon. És ők gondolták, hogy jó lenne, ha odamennénk, ők is egyedül voltunk és ők segítettek nekünk ott kicsit lábra állni. Sao Paulóban voltunk. De én voltam akkor már 13 éves, mert emlékszem, hogy kezdtem a második *secundariát* itten. És amikor odamentünk, ottan élünk hat évig, hat-hét évig körülbelül. Szóval ott más volt. Mert ez a nagynéni, mondjuk, hívjuk úgy, aki volt, az bevitt minket egy nagyon érdekes társaságba. Akik abszolút zsidók voltak. Nem vallásos, de nagyon obszerváns zsidók voltak. Nem vallásosak, hanem minden ünnepen mentek templomba, vacsoráztak, minden, szóval szépen csinálták. És ottan kezdtünk menni templomba, ahol... nem tudom, te ismersz arra valamit Sao Paulóba... mondjuk egy elég... jó templom volt, mintha a *Libertad*³⁷ lenne, körülbelül. De én ottan nagyon furcsán éreztem magam, mert nagyon sok évig nem tudtam, hogy ki vagyok, mi vagyok pontosan. Érted? Hogy tudom, hogy zsidó vagyok, de én mondjuk nem kaptam ott hon egy... nem tanítottak meg dolgokra, amit minden zsidó otthon megtanul, amikor kicsi. Szóval ez egy nagyon érdekes dolog volt. Ez egy magyar zsidó társaság volt. Voltak benne nem zsidó magyarok is, de mondjuk, ott nagyon nagy a magyar kolónia Brazíliában. És ott mondjuk, ott voltunk benne.”

A magyar zsidó származással kapcsolatos élmények és érzések sem ellentmondásmentesek. Ezek ugyanakkor szembeötlő hasonlóságot mutatnak azoknak a nem zsidó származású második generációs magyar bevándorlóknak a vallo-másaival, akik gyerek- vagy kamaszkoruk óta nem kapcsolódnak magyar bevándorlóintézményhez. Két interjúalanyom, egy 53 és egy 57 éves hölgy egyaránt arról meséltek, hogy negyvenes éveik során szinte egyik napról a másikra gyökeresen megváltozott magyar származásukhoz fűződő viszonyuk: a szegényérzetet vagy közönyt számukra megmagyarázhatatlan módon büszkeség, az elutasítást a gyökerek szenvedélyes felkutatásának igyekezete és a Magyarország felé irányuló kapcsolatkeresés váltotta fel.

³⁷ Buenos Aires belvárosának egyik legtekintélyesebb zsinagógája, illetve hitközsége.

Kérdés: Kikkel beszélgettél életed során magyarul?

Nem beszéltem magyarul senkivel, csak a szüleimmel. Mer mindig szégyelltem, hogy magyarul kellett beszéljek. Nagyon sok év után... mondhatnám, hogy mostan mit mondjak neked? Öt-tíz évvel ezelőtt mondjuk, hogy elfogadtam, és ez egy érdekes dolog, most érzem magam magyarnak ennyi sok év után. Komplikált. Gondolom elfogadni hogy a *raices*³⁸ vannak. De tényleg, nagyon pár éve, hogy mondhatnám, hogy büszke vagyok, hogy én magyar vagyok és ki is vettem a *pasaporte*³⁹-mat újra. Mondjuk nem amiatt, mert el akarok innen menni, mert nem akarok innen elmenni. Mondjuk az nekem fontos, hogy magyar vagyok. Magyar vagyok. De nagyon sok évig én nem akartam magyar lenni. Nem is meséltem senkinek, mert mindenki csúfolt engem. Két ok miatt. Először is, mert nem beszéltem jól és kövér voltam nagyon. Nem hogy nem beszéltem jól, de mindenki tudta, hogy én magyar vagyok. Akkor, amikor kezdtem, egy-két évig egy kis akcentusom maradt. És úgy hívtak engem, hogy *gorda uva húngara*.⁴⁰ És ez megmaradt nagyon sok évig és valamilyen ok miatt nem akartam elfogadni, hogy én magyar vagyok. Én sem értem, hogy most hogy, vagy miért hirtelen. Anyu se tudja megérteni.”

A Magyarországhoz is kapcsolódás törekvésének legerőteljesebb szimbolikus megnyilvánulása a magyar útlevélkérelem benyújtása a Buenos Aires-i magyar nagykövetségen. Az ebben a fejezetben tárgyalt tizenhat személy közül terepmunkám alatt tizenöten folyamodtak magyar útlevélért, és túlnyomó többségük már meg is kapta azt. Az útlevéligénylésnél az egyik fő motivációs tényezőként gyermekeik magyar útlevél iránti igényét említették. Akadályok többnyire az utódállamokból származó és így magyar személyi dokumentumokkal soha nem is rendelkező szülők másodgenerációs gyerekeinek esetében szoktak felmerülni. Argentínában a magyar és általában az európai útlevelek igénylését az utóbbi években nehéz az argentin társadalomban zajló, az európai származást felértékelő és újraértékelő folyamattól, illetve az utóbbi évek gazdasági és társadalmi fejleményeinek hatásaitól különválasztottan vizsgálni.

Bár Franciskának nevezett beszélgetőpartnerem alábbiakban bemutatott történetét sok egyedi mozzanat színezi át, mégis, egy személy sorsán és helyzetén keresztül láttatja velünk az etnikai-kulturális azonosságtudatot árnyaló problémákat, amelyekkel az argentinai magyar bevándorlók közül többeknek is szembesülniük kellett. Franciskával minden alkalommal spanyol nyelven beszélgettünk, mert bár láthatóan szeretett volna, mégsem sikerült magyarul megszólalnia, annak ellenére, hogy kisgyerekkorában otthonában a

³⁸ Gyökerek (sp.).

³⁹ Útlevél (sp.).

⁴⁰ Kövér magyar szőlőszem (sp.).

magyar volt a családi kommunikáció nyelve. Itt egyik beszélgetésünk rövid magyar nyelvű összefoglalóját közlöm. A neveket, mint a dolgozatban általában az összes nevet, itt is megváltoztattam.

Franciska 1945 augusztusában született Budapesten. Szülei, Klári és Rudi osztrák állampolgárságú, magyar anyanyelvű zsidók voltak. Franciska születése után néhány hónappal apja, Rudi feleségét és lányát hátrahagyva felkereste Bécsben élő édesanyját, ahol közel egy évig maradt. Franciska nem tudja biztosan, hogy pontosan milyen okok miatt maradt ilyen sokáig. Mire visszatért Budapestre, Klári, Franciska édesanyja beleszeretett Pistába, elvált Ruditól, és másodszor is férjhez ment. Rudi ezután feleségül vette Klári legjobb barátját, Katit. Amikor Franciska hároméves lett, a család Bécsbe költözött. Ugyanígy tettek Rudi és Kati is. Három évvel később, 1951-ben Franciska, Pista, Klári, Rudi és Kati egyszerre vándoroltak ki Argentínába. Klári a kiutazás idején már állapotos volt Franciska féltestvérével, Rózssival. Franciska anyai nagyapja, a magyar állampolgárságú Béni, felesége halála után, 1957-ben vándorolt ki Argentínába lánya és annak családja után. Amikor Franciska betöltötte a 18. életévét, Rudi, aki közben elvált Katitól, továbbvándorolt Kaliforniába, és ott élt haláláig. Pista a hetvenes évek közepén elhagyta Klárit, és Venezuelában telepedett le.

Franciska szerint Pista a kezdetektől fogva tudatosan átvette apja szerepét, míg Rudi egyfajta nem túl közeli nagybácsi-szerepkörbe szorult. Franciska kislánykorában ezt a problémát úgy oldotta meg, hogy az alacsony termetű Pista lett számára a *klein Papi*, a magas Rudi pedig a *groß Papi*. Később Pista maradt Papi, a ritkán látott Rudit pedig keresztnevéen szólította. Amikor tízéves lehetett, anyja megkérdezte tőle, szeretné-e, ha őt is ugyanúgy hívnák, mint a kishűgát, Rózsit. Erre igennel felelt, és ekkor Franciska anyja megsemmisített minden, a nagyobbik lányával kapcsolatos hivatalos személyi iratot, majd azokra mint a háború utáni zűrzavarban elveszett dokumentumokra hivatkozott. Ettől kezdve Franciskát minden hivatalos helyen Pista vezetéknevével szerepeltette. Pista hivatalosan sohasem fogadta örökbe Franciskát, ám mindig úgy viselkedett, mintha a vér szerint apja lett volna. Franciska megosztotta velem egy pszichoanalízis során felidézett emlékét: tizenöt éves volt, amikor szüleinek barátai, egy gyermektelen magyar házaspár örökbe fogadott egy gyereket, és Franciska emlékezett arra, hogy a baráti vacsora során Pista határozottan állította, hogy ő sohasem tudna örökbe fogadni egy gyereket, mert az nem olyan, mint a saját gyerek. Franciska visszaemlékezett, hogy ekkor a baráti társaság jelen lévő tagjai elhallgattak és összenéztek, aztán nevetésben törtek ki, hiszen Franciska valójában Pistának nem vér szerinti lánya volt.

Bár Franciska világéletében rajongott Argentínáért, sohasem folyamodott argentin állampolgárságért, mert mindig európainak érezte magát. Itt újra utalnom kell arra, hogy az állampolgárság megtestesülését Argentínában alapvetően az útlevel jelenti. Franciska argentin férje révén külföldiek számára kiállított argentin útlevelel élt és utazott egészen öt évvel beszélgetésünk előtt bekövetkezett válásáig. A válás után Franciska úgy gondolta, kérvényezni

fogja a magyar útlevelet. Ez azonban számára nem várt akadályokba ütközött, hiszen hiába született Budapesten, Franciska vér szerinti szülei osztrák állampolgárok voltak, és semmilyen dokumentum nem segítette azt sem, hogy magyar állampolgárságú nevelőapja után kérhessen magyar állampolgárságot. A megoldás lehetőségét az anyai nagyapa, a magyar állampolgár Béni személye villantotta fel, és legutolsó beszélgetésünkkor Franciska éppen a Bénivel kapcsolatos magyarországi személyi iratok összegyűjtésén fáradozott. A németül folyékonyan és otthonosan beszélő, hivatalosan osztrák felmenőkkel rendelkező Franciska minimális erőfeszítések árán, heteken belül megkaphatta volna az osztrák állampolgárságot, ő azonban komoly anyagi áldozatot hozott, és éveket töltött azzal, hogy megszerezze a magyar útlevelét. Amikor erre rákérdeztem, azt válaszolta:

„Nézd, számomra ez egy nagyon erős valami, ez a magyar-dolog. Az igazság az, hogy van egy problémám az identitással. Amit most itt neked elmeséltem az útleveletről, az egy probléma. Nem egy helyzet, hanem egy igazi probléma. Ha csak egy megoldandó helyzet lett volna, akkor azt könnyen és gyorsan megoldottam volna. Bennem azonban... én mindig nagyon magyarnak érzem magam, fura dolog, nem? Az analitikusom mindig mondja nekem, hogy »te mindig azt mondd, hogy európainak érzed magad«. Hát ez a helyzet velem. És közben imádom Argentínát. Nem tudom. Fura, nem?»

Franciska végül az argentin külföldiek számára kiállított, a volt férje segítségével megújított útlevelel utazott legközelebb. Bár nagyon szeretett volna Magyarországra is eljönni, mégsem lépte át a magyar határt, mert nem volt hajlandó vízumot igényelni szülőhelye felkereséséhez.

ÖSSZEFOGLALÁS

Ez a dolgozat a Buenos Aires-i magyarok második generációjára és főként az identitásépítés folyamatára irányuló kulturális antropológiai vizsgálat argentinai magyar zsidó bevándorlóakra irányuló szeletét mutatta be. A Buenos Aires-i magyar zsidók csoportja az 1960-as évek végéig az argentinai magyar bevándorlónépességben belül saját intézményekkel rendelkező, független univerzumbként működött, megkülönböztetve magát más argentinai zsidó, illetve magyar közösségektől. A 20. század végére az argentinai magyar zsidó intézmények és a hozzájuk kapcsolódó közösségi élet gyakorlatilag megszűntek, és helyüket – nagyságrendekkel kisebb mértékű – intézményeken kívüli, elsősorban a baráti kapcsolatok laza hálózatán keresztül működő magyar szociabilitás vette át.

A téma kibontásában tizenhat középkorú vagy annál idősebb argentinai magyar zsidó bevándorlóval folytatott beszélgetések tapasztalataira támaszkodtam. Interjúalanyaim többsége egy olykor több évtizedes családi láncmíge-

rációs folyamat részeként került beszélgetésünk színhelyére, vagy már Argentínában született. E láncmigrációs folyamatnak Argentína néhány esetben nem a végpontját, csupán az Észak-Amerika felé vezető út egy közbülső állomását jelentette, sőt, néhányuk számára a migráció gyakorlatilag életformává vált. Az utóbbi évtized során Magyarország is bekerült a migrációs állomások közé, főként a már nem aktív korúak esetében. Egy beszélgetőtársam például rendszeresen Magyarország, Chile, Argentína, Peru és Kanada közt osztotta fel a naptári évet.

Az etnikai identitás egyik, e csoport körében jól megfigyelhető eleme a nyelv, az egyes nyelvek ismerete és a hozzájuk fűződő viszony volt. Az első generációsok közül két személynek a jiddis, a második generációból egy személynek a spanyol volt az anyanyelve, a többiek első nyelve a magyar volt. Ennek ellenére az adatgyűjtés során a második generációsokkal két feltétel mellett mellett tudtunk egymással magyarul (is) beszélgetni. Vagy azokban az esetekben, ahol a szülőkkel folytatott magyar nyelvű kommunikáció teremtő munkám közelmúltjáig napi gyakorlat volt, illetve azoknál, akik életük során korábban a magyar nyelvet nem csupán a legszűkebb családi körben, hanem többféle kapcsolatban és helyzetben, az etnikus alapon szerveződő intézményesült társasági élet különféle szinterein is használták. Interjúalanyaim elmondásából egyébként kiderült, hogy a harmadik generáció tagjai – láthatóan az intézmények keretei között zajló, többgenerációs etnikus közösségi élet hiányával összefüggésben – egyik család esetében sem tanultak meg magyarul.

Az összegyűjtött anyag alapján megállapítható, hogy az Argentínába vándorolt magyar zsidók és leszármazottaik az argentin középosztály középső és felső tartományaiba tagozódtak be. Ezenkívül némi különbség mutatkozott az 1920-as és 1930-as évek gazdasági migránsai, illetve a második világháború után érkezett menekültek gazdasági sikeressége között, az utóbbiak javára. Míg az első generáció többnyire a könnyűipar, a kereskedelem, illetve a szolgáltatások területén teremtette meg a család egzisztenciáját, a második generáció képviselőinek túlnyomó többsége értelmiségi pályára lépett, és közülük többen rendkívül sikeresek lettek.

A Buenos Aires-i magyarok etnikai identitását tárgyaló, ám itt részleteiben be nem mutatott kutatás az e dolgozatban foglaltaknak tágabb értelmezési keretet biztosít. A vizsgálat során kiderült, hogy a mai napig etnikus intézményi keretek között működő, három, sőt négy generációt aktívan magában foglaló 1945-ös magyar csoporttal ellentétben a magyar zsidók az argentinai integrációnak érzékelhetően nem az etnikai csoportközösségi, hanem az egyéni-szakmai stratégiáját választották. Ez utóbbi stratégiát jeleníti meg a festő-fotográfus beszélgetőpartneremmel készített interjúrészlet. Ha nem is feltétlenül e stratégia tudatos elemének tekinthető, mégis idekapcsolódik e csoporton belül már a második és a további generációk körében megfigyelhető exogámia is.

A fejezetben bemutatott identitás és szociabilitás e csoporthoz, továbbá az első, valamint a második generációkhoz kapcsolódik, az őket követő generációk körében ilyen mértékben feltehetően nem jelenik majd meg. Ennek okai egyebek között az intézmények hiányában, az újabb generációkkal kapcsola-

tos elvárások természetében és a részben ezekből is fakadó exogámiában keresendők.

Beszélgetőpartnereim vallomásai bepillantást engedtek a kettős, illetve többes identitás ambivalenciáiba is, hiszen láthattuk, hogy a magyar zsidó és a zsidó származás egyéni szinten megélt élményei nem nélkülözték az ellentmondásokat. A narratívák alapján mindkettővel kapcsolatos érzések és definíciók erőteljesen módosultak interjúalanyaim (és családtagjaik) egymást követő életszakaszaiban. Betekintést kaphattunk olyan kontextusokba és tényezőkhöz, amelyek időről időre átértékelték a magyar zsidó származás bizonyos elemeit. Egyes elmesélt epizódok, így az Izraelben katolizáló és végül Buenos Airesbe kivándorolt budapesti zsidó család története az identitás kontextuális természetére ad egy magyar zsidó példát.⁴¹

Bibliográfia

- Archetti, Eudardo P. 2003. *Masculinidades. Futbol, tango y polo en la Argentina*. Editorial Antropofagia, Buenos Aires.
- Avni, Haim 1991. *Argentina and the Jews: A History of Jewish Immigration*. Tuscaloosa, Alabama.
- Erős Ferenc 2001. *Az identitás labirintusai*. Budapest, Janus/Osiris.
- Kovács Éva – Melegh Attila 2000. „Lehetett volna rosszabb is, mehettünk volna Amerikába is”. In Sik Endre – Tóth Judit 2000 (szerk.): *Diskurzusok a vándorlásról*. 93–155.
- Kovács Nóra: „Szállítható örökség”. *A magyar kulturális örökség elemei a közösségi és egyéni identitássteremtés folyamatában a Buenos Aires-i magyarok között (1999–2001)*. PhD disszertáció. Benyújtva: ELTE, BTK, Európai Ethnológia Doktori Iskola, 2003. november.
- Kurucz László 1999. *Magyarok Argentínában*. Buenos Aires, Biblioteca Nacional.
- Papp Richárd 2002. „Járható ösvény.” *Magyar zsidó fiatalok az izraeli ortodox társadalomban*. Előadás a „Magyarok a Nagyvilágban – Diaszpóra-kutatás az ezredfordulón” című konferencián, MTA Kisebbségkutató Intézet, 2002. október 17–18.
- Schwarcz, Alfredo José 1991. *Y a pesar de todo*. Buenos Aires.
- Smolensky, Eleonora María – Jarach, Vera Vigevani 1999. *Tantas voces, una historia. Italianos judíos en la Argentina 1938–1948*. Temas grupo editorial, Buenos Aires.

⁴¹ Vö. a magyar zsidó fiatalok izraeli vallási útkeresésének elemzésével. Papp 2002.